

Ústav východoevropských studií

Posudek diplomové práce

Kosejková, Hana, *Deportace Čečenců a Ingušů. Příspěvek k dějinám Kavkazu ve druhé polovině 20. století*

Diplomová práce

FF UK, Ústav východoevropských studií

Praha 2012, 130 s. rkp. + přílohy

Diplomová práce Bc. Hany Kosejkové analyzuje velmi složitou tematiku postavení Čečenců a Ingušů v Sovětském svazu a dotýká se též aktuálních dopadů politiky vůči těmto národnostem v postsovětském prostoru. Její rozbor je nesmírně cenným příspěvkem k dějinám Čečenců a Ingušů ve 20. století, ale též k principům národnostní politiky Sovětského svazu vůči kavkazskému regionu zejména za Stalinovy a Chruščovovy (nejen!) éry. V české historiografii se jedná o naprosto zásadní dílo, protože v této šíři se problematice nikdo z českých historiků dosud nevěnoval. Kosejkové diplomová práce se opírá o prostudování úctyhodného množství archivních materiálů, memoárů, tisku a sekundární literatury – diplomantka vzala v úvahu zejména ruskojazyčné zdroje, neopomněla ale též ani významné práce francouzských a anglosaských historiků. Při hodnocení heuristické základny se nelze nezmínit ani o rozsáhlém terénním výzkumu, který autorka provedla během svých četných návštěv přímo mezi Čečenci a Inguši, jehož výsledkem je dosud nepublikované svědectví řady pamětníků Stalinových deportací (přepisy vzpomínek jsou uveřejněny v příloze diplomové práce). Velmi důležité pro kvalitní zpracování diplomové práce je i skutečnost, že Kosejková byla v přímém kontaktu s předními vědci, zabývajícími se touto problematikou, s nimiž mohla konzultovat své závěry.

Metodologicky si Kosejková stanovila velmi obtížný úkol – nespokojila se s pouhým rozbořením pramenů a sekundární literatury, ale zahrнула do svých analýz moderní metodu orální historie; lze konstatovat, že její práce s prameny a svědectvími pamětníků vykazuje

Ústav východoevropských studií

znaky vyspělého přístupu – autorka si velmi dobře uvědomuje limity některých zdrojů, s nimiž pracovala, a to zejména v případě vyzpovídáných svědků, jejichž závěry nepřeceňuje a bere je v potaz v první řadě při analýze životních podmínek přesídlenců na nových územích.

Velmi oceňuji též Kosejkové rozbor dosavadních prací k dané problematice v úvodu a dalších kapitolách diplomové práce, kde se vyrovnává s nacionálně i ideologicky podbarvenými názory ruských, ale i kavkazských autorů. Autorka se při analýze tohoto interpretačně značně obtížného tématu musela potýkat s celou řadou často velmi protichůdných hodnocení deportací a jejich pozdějších důsledků pro kavkazský region, Sovětský svaz i dnešní Ruskou federaci. Málomnozí badatel se u takto kontroverzních témat dokáže zcela oprostít od sympatií, předsudků či jiných vnějších vlivů, které potom vychylují závěry bádání na jednu či druhou stranu. Ačkoli se diplomantka netají sympatiemi vůči deportovaným Čečencům a Ingušům, nebránilo jí to v zaujetí střízlivého a velmi vyváženého stanoviska ve všech klíčových otázkách, které si položila. Její práce je prostá jakýchkoli ideologických či přehnaných výroků a odsouzení, pracuje velmi přesně a nestranně s fakty. Velmi dobře to lze dokumentovat například na jejím opatrném zacházení s pojmy „genocida“, „etnická čistka“ – ačkoli nakonec uzavírá, že v případě deportací Čečenců a Ingušů se o genocidu jednalo, nekonstatuje to lacině, ale opírá svůj názor o rozsáhlou analýzu literatury, mezinárodního práva a částečně i jisté komparace s podobnými případy (například s realitou Ukrajiny ve třicátých letech či srovnání XX. sjezdu KSSS s Eichmannovým procesem v Jeruzalémě). V tomto smyslu jsou její postřehy nesmírně důležité pro každého badatele, který se bude problematikou genocidy nejen v sovětském prostoru zabývat.

Kosejková rozdělila diplomovou práci do pěti velkých kapitol. Po první, vstupní kapitole, v níž diplomantka pojednává o situaci kavkazských národů ve dvou desetiletích po bolševické revoluci a zejména v prvních letech Velké vlastenecké války, přistupuje v druhé kapitole k podrobnému rozboru Operace „Čočka“, jejímž konečným cílem byla deportace Vajnachů do Kazachstánu a Kirgizie. V klíčové otázce, jaké důvody deportace měly, představuje pět nejvýznamnějších teorií a po podrobné analýze dosavadního stavu bádání uzavírá, že příčiny nelze hledat v Stalinově paranoie či nějaké osobní zášti, nýbrž v „pragmatické potřebě zajistit si bezpečnost strategické oblasti“ a zbavit se nespolehlivého

Ústav východoevropských studií

muslimského obyvatelstva, které mělo blíže k hraničnímu Turecku a Íránu než k Rusku; sovětské velení mohlo druhotně „využít potenciál přesídlenců pro zvláštní typ nucených prací“ a zapojit je „do budování zaostalého hospodářství středoasijských republik“. Kosejkové závěry ohledně Stalinova pragmatismu, hrajícího v politických rozhodnutích podstatnější roli než jeho případná paranoia, jsou plně v souladu s moderními výzkumy (viz například úvaha Karla Durmana v jeho knize Popely ještě žhavé).

Ve třetí kapitole soustřeďuje autorka pozornost na otřesné podmínky přesídlenců a jejich rozbor opírá z velké části o svědectví pamětníků, s nimiž vedla rozhovor. Velmi cenné jsou zejména její demografické a sociologické analýzy (například vztah přesídlenci versus „hostitelé“, přesídlenci versus dohlížitelé, domácí obyvatelstvo versus dohlížitelé – v této souvislosti je třeba ocenit, že diplomantka nezaujala nějaké šablonovité paradigma a vylíčila vztahy mezi jednotlivými skupinami v jejich složitosti a komplikovanosti), pojednání o dopadech deportací na kulturu Vajnachů, ideologické působení komunistické strany na přesídlence etc.

Čtvrtá kapitola pojednává o rehabilitacích Čečenců a Ingušů po smrti Stalina a nástupu Chruščova i po rozpadu Sovětského svazu a o limitech obnovení jejich autonomie; zabývá se též nesmírně komplikovanou otázkou odpovědnosti jednotlivých aktérů stranického velení za deportace a postoji klíčových funkcionářů k návratu Vajnachů zpět do vlasti. Velmi kontroverzně z tohoto hodnocení vychází především osobnost Nikity Chruščova, který se „více staral o vlastní osud a místo ve straně než o osud statisíců deportovaných“. V poslední páté kapitole se Kosejková snaží formulovat, v čem tkví spojitost mezi deportacemi Čečenců a Ingušů za Stalina a pozdějšími konflikty, které v postsovětské éře přerostly v tzv. Čečenskou válku. Důsledkem sovětské národnostní politiky byl podle jejího názoru růst „nacionalismu, separatismu, mezietnické nesnášenlivosti a násilí“, což dokládá konkrétními případy.

Kosejkové práce se, jak jsem již výše poznamenal, opírá o velké množství klíčových pramenů a odborné literatury – množství prostudovaných materiálů budí oprávněný respekt. Autorka předložila vynikající analýzu, její práce s dobovými prameny a sekundární literaturou vykazuje prvky vyspělého přístupu a jako takovou ji také hodnotím. Jisté výhrady mám snad jen k formální a stylistické stránce Kosejkové práce; nepodařilo se jí v některých částech

Ústav východoevropských studií

udržet zcela jednotný způsob citací, její práce není stránkovaná etc. Navzdory těmto výtkám a několika překlepům a stylistickým neobratnostem dosahuje přesto diplomová práce velmi vysoké úrovně a vysoce překračuje obecný standard prací odevzdávaných na FF UK. Autorku lze též pochválit za výtečně zpracovaný poznámkový aparát, který nabízí dalším badatelům orientaci v této nesmírně složité problematice.

Diplomová práce Hany Kosejkové patří k nejkvalitnějším studentským počínům a jako takovou ji doporučuji k obhajobě a hodnotím klasifikačním stupněm **v ý b o r n ě**.

Současně navrhuji, aby byla Kosejkové práce vzhledem ke své kvalitě doporučena k uznání jako práce rigorózní, tj. jako práce, po jejíž úspěšné obhajobě a po složení státní rigorózní zkoušky bude autorce udělen titul PhDr. Autorce doporučuji, aby práci po drobných úpravách publikovala v její kompletní podobě či alespoň formou dílčích studií.

V Liberci 12. května 2013

PhDr. Stanislav Tumis, M.A., Ph.D.

Ústav východoevropských studií FF UK v Praze